

ELS COLLARS MUSICATS

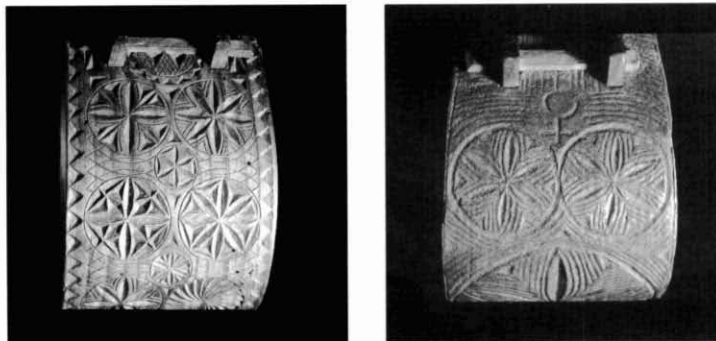
El collar de l'animal és un complement indispensable de l'esquilla. La seva importància radica, primer, en el fet de mantenir amb eficàcia l'instrument en el seu lloc sense molestar el bestiar i, segon, en els seus motius decoratius.

Construït de fusta lleugera, generalment de pi, el pastor prèviament treia una esberla, tallada de l'arbre viu. Això li proporcionava un material molt dúctil i fàcil de treballar. En una segona fase, la doblegava o plegava per tal de donar-li la forma adient.

Després es tancava el collar amb un enginyós sistema d'una, dues o tres clàvies, també de fusta, que amb una estella transversal quedava segur. Finalment el pastor, amb temps i paciència musicava o bigarrava a punta de ganivet tots els grafismes que la tradició i el seu enginy li dictaven. Quan el ramat tornava a la pleta, per amorosir-los i evitar que es trenquessin, els submergien en una perola amb aigua durant hores.

Quines imatges o grafies trobem en els collars? Construïts de matèria molt lleugera i vulnerable, ens n'han arribat menys que no pas esquelles. No obstant, podem dir que aquestes representacions tenen un origen que remunta al neolític. Certament, el repertori s'ha anat enriquint al llarg del temps, des dels orígens l'home ha ornamentat els seus utensilis familiars amb senyals, primer elementals i cada vegada més elaborats, que es repeteixen incansablement.

Sebastià Parés i Jordana

Collars musicats.
Museu Etnogràfic de
Ripoll

Els element bàsics més antics procedeixen de l'home quaternari. Es tracta de ratlles, traços, ziga-zagues, meandres, cercles... les formes més elementals de la geometria. Per això, són conegudes amb el nom de figures geomètriques.

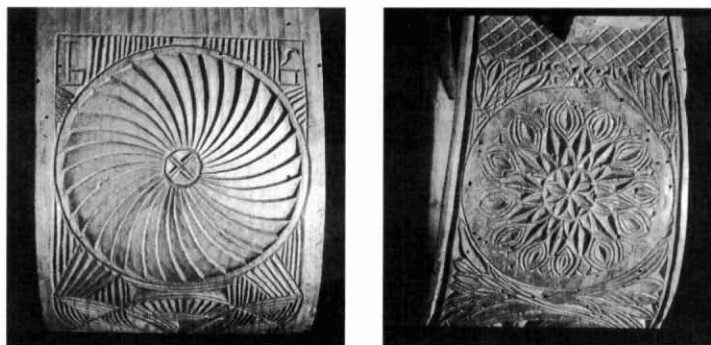
Sense pretendre fer una exposició detallada de l'evolució de les formes inicials emprades per l'home al llarg del temps, i només per oferir uns punts de referència, a continuació esmentem uns exemples en els quals pot observar-se que, des de l'inici, la línia recta i el traç elemental varen imperar en la decoració ornamental. I això, en totes les civilitzacions. Tant en el transcurs del temps, com en els àmbits geogràfics més variats.

Línies, ziga-zagues, cercles espirals. En definitiva, un cert geometrisme que sura en el més íntim de les creacions primitives. On podem trobar més ben explicitat aquest concepte és en el camp de la ceràmica pintada. Tenim, procedents de la Baixa Mesopotàmia, peces de quatre mil anys adC. En els vasos del primer estil de Susa conservats al Museu del Louvre, ja s'hi troben ratlles capçades (que bé podrien ser llances), bastons corbats de llançament (bumerangs), altars, figuracions d'estancs d'aigua i cercles de firmament. Amb la persistent característica que sempre omplen els espais buits amb la repetició d'una figura geomètrica escaient. Tot expressat amb les més elementals estructures gràfiques.

Joan Pijoan ens diu que "l'estudi de la significació dels símbols que decoren aquests vasos primitius mesopotàmics, sembla que podrà avançar comparant-los amb els tatuatges que cobreixen els cossos dels actuals habitants de la regió. Alguns símbols dels vasos reapareixen en els tatuatges, i aquests han d'ésser antiquíssims, perquè són comuns a la gent que viu en llocs apartats i sense cap contacte durant milers d'anys. Per exemple, el mateix assumpte o decoració geomètrica apareix en tatuatges dels berebers del Nord de l'Àfrica i ens els semites de la Baixa Mesopotàmia. El fet tràgic és que cap d'elles recordi el significat de línies, cercles, triangles i puntes de fletxa..."

Fent un salt de mil·lennis, si estudiem les col·leccions de ceràmica arcaica del Museu Arqueològic Nacional d'Atenes, veurem que, com diu el professor d'art i arqueologia de

Collars musicats.
Museu Etnogràfic de
Ripoll

la Universitat de Tessalònica, Andronicos, es pot seguir l'evolució fecunda d'aquesta ceràmica primitiva.

“A partir dels primers vasos proto-geomètrics de formes austeres i reduïdes, amb decoració limitada a motius de cercles concèntrics i de meandres simples, assistirem poc a poc al desenvolupament orgànic de les formes geomètriques abstractes.”

“... els artistes ateneus posen al mateix temps els primers principis de la pintura dels vasos figuratius, que els seus descendents faran cèlebres, introduint entre les formes abstractes, sèries d'animals i escenes de la vida humana. Aquestes escenes, primer escasses, guanyen ràpidament terreny i en l'última fase de l'art geomètric (750-700 adC) alteren profundament l'austeritat del sistema decoratiu geomètric...”.

I finalment, tan sols amb intenció de donar una impressió iconogràfica, saltem a l'illa de Madagascar (Àfrica), i trobarem ceràmica que es decora amb els mateixos principis de simplicitat lineal que, a casa nostra, hem vist en la ceràmica ibero-romana. Dit d'una altra manera, la decoració d'aquest vas, la podríem trobar en qualsevol collar d'ovella dels nostres Pirineus.

Avançant en el temps i ja en el segon període de l'edat del ferro en la cultura de la *Tène* (Suïssa) el repertori de grafies s'enriqueix amb puntejats, cercles, cercles concèntrics, cercles encreuats, esvàstiques i esvàstiques corbades.

Podem constatar que cada període segueix amb fidelitat les representacions d'èpoques anteriors i crea, a més a més, les seves pròpies grafies. En el període ibero-romà ja s'usa profusament, en representació del gran astre, la rosa solar (mig flor, mig sol radiant), sexifòlia, sol i lluna i simbolismes del bou Apis, originari d'Egipte. I, amb l'entrada del cristianisme, a partir del segle IV ja disposem de tota l'herència dels segles anteriors, més els signes propis que va creant la nova religió. Per exemple, peix, anyell, símbols de la Passió de Crist...

Saler litúrgic.
Museu Etnogràfic de
Ripoll

El romànic (segles XI i XII) usa una ornamentació de gran riquesa i profusió: temes florals molt variats, cintes perlades, rombes, estrelles, *rinçeau*, figuracions humanes, animals i quimeres. Això sí, sense abandonar les marques geomètriques preromanes, com podrien ser les ziga-zagues, les dents de serra, els rosetons, els rosetons radials, els rosetons encreuats, les espirals i les sexifòlies, entre altres. Quan, en els segles XIII i XIV, el gòtic imposa uns nous plantejaments estilístics, curiosament desapareixen les sexifòlies i les esvàstiques de les construccions, però, en les manifestacions de cultura popular, aquests grafismes continuen vigents i amb tanta força que molts han arribat fins a nosaltres. És el poble que els perpetua i els dona vida.

Quin significat tenen aquests símbols i grafies? Moltíssimes vegades ens arriben buides de significat. S'ha perdut al llarg del temps. Sobretot quan han estat assimilats i batejats pel cristianisme.

Com a exemple, podem posar que, en les cultures paganes, el sol era des de temps immemorial un important motiu d'adoració. Doncs bé, un cercle o un doble cercle, molt sovint no era més que una representació solar. Igual que la rosa sexifòlia, tan prodigada en els collars de les esquelles. Per altra banda, no és gens infreqüent que, en un mateix dibuix, puguem descobrir un símbol del sol, centrat per una creu cristiana. Símbol pagà més símbol cristià. És fàcil aportar-ne exemples. En els braços de moltes creus medievals sovint trobem el sol i la lluna, com és el cas de Sant Joan les Abadesses. A Sant Pau del Camp, en uns magnífics capitells del segle XII, coincideixen antiquíssims símbols cristians amb la rosa sexifòlia. En el Tapís de la Creació de Girona, el fons brodat de les figuracions és un teixit d'esvàstiques, com sabem, una figura procedent de cultures ancestrals.

Aquesta reiteració de grafies antiquíssimes, dona la impressió que l'home, com a inventor de novetats bàsiques no ha estat gaire creatiu. S'ha repetit constantment amb la perseverança colpidora i s'ha esgotat en allò elemental: ratlla, triangle i cercle.

Collar musicat.
Museu Etnogràfic
de Ripoll

Tot això ens portaria a preguntar-nos, quina era la finalitat primària que perseguia un pastor en “muscar” un collar? Els estudis etnològics semblen demostrar que, ja des de segles, la finalitat buscada no era la bellesa de la peça en si, sinó el sentit de protecció que aquesta aportava a l’animal. Per tant, un vertader símbol religiós, o si voleu, talismàtic. Una protecció contra tota mena de desgràcies i malures. Després, naturalment, s’hi afegia l’habilitat del pastor, a voltes enormement creatiu. Ens queden peces de gran bellesa com les que s’exposen al Museu Etnogràfic de Ripoll.

Resumint, podem dir que, primer es buscava la protecció de l’animal i després venia l’habilitat del pastor i la seva sensibilitat estètica. En aquestes filigranes a punta de ganivet, però, hi ha guardada l’evolució històrica d’un aiguabarreig cultural, on es mesclen en profusió paganisme i cristianisme.

Josep Ribot